

Leksykon ochrony praw człowieka

100

podstawowych
pojęć

Redakcja

Michał Balcerzak

Sebastian Sykuna

Wydawnictwo C.H. Beck

Leksykon ochrony praw człowieka
100 podstawowych pojęć

W sprzedaży z tej serii:

red. *Janina Ciechanowicz-McLean*

LEKSYKON OCHRONY ŚRODOWISKA

red. *Alina Wypych-Żywicka*

LEKSYKON PRAWA UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH

red. *Bogumił Szmulik, Sławomir Serafin*

LEKSYKON OBYWATELA

red. *Jakub Stelina*

LEKSYKON PRAWA PRACY

red. *Eugeniusz Bojanowski, Krzysztof Żukowski*

LEKSYKON PRAWA ADMINISTRACYJNEGO

Radosław Krajewski

LEKSYKON INSTYTUCJI WYMIARU

SPRAWIEDLIWOŚCI I OCHRONY PRAWA

red. *Andrzej Powałowski*

LEKSYKON PRAWA GOSPODARCZEGO

PUBLICZNEGO

red. *Tadeusz Maciejewski*

LEKSYKON HISTORII PRAWA I USTROJU

red. *Kamil Zeidler*

LEKSYKON PRAWA OCHRONY ZABYTKÓW

 www.edukacjaprawnicza.pl

 Legalis
STUDENT
www.legalis-student.pl

www.sklep.beck.pl

Leksykon ochrony praw człowieka

100 podstawowych pojęć

Pod redakcją
Michała Balcerzaka
Sebastiana Sykuny

Wydawnictwo C.H. Beck
Warszawa 2010

Autorzy leksykonu:

Michał Balcerzak [M.B.], Maciej Barczewski [M.Bar.],
Karol Dobrzaniecki [K.D.], Julia Kapelańska-Pręgowska [J.K.-P.],
Marcin Kałduński [M.Kald.], Michał Kowalski [M.Kow.],
Justyna Nawrot [J.N.], Oktawian Nawrot [O.N.],
Magdalena Sykulska-Przybysz [M.S.-P.], Sebastian Sykuna [S.S.],
Adam Wiśniewski [A.W.], Paulina Zajadło-Węglarz [P.Z.-W.],
Maciej Żenkiewicz [M.Ż.].

Redakcja: Joanna Ablewicz

Projekt okładki: Robert Rogiński

© **Wydawnictwo C.H. Beck 2010**

Wydawnictwo C.H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: PanDawer
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-1206-4

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne	IX
Wykaz skrótów	XI
AFRYKAŃSKA KARTA PRAW CZŁOWIEKA I LUDÓW	1
AFRYKAŃSKI TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI I PRAW CZŁOWIEKA	6
AGENCJA PRAW PODSTAWOWYCH UE	10
AMERYKAŃSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA. .	16
APARTHEID.	21
AZYL	25
BIOMEDYCYNĄ	27
DEMOKRACJA	30
DEROGACJA	42
DOMNIEMANIE NIEWINNOŚCI	48
DOSTĘP DO INFORMACJI PUBLICZNEJ	54
DOSTĘP DO USŁUG PUBLICZNYCH	61
DRITTWIRKUNG	69
DYSKRYMINACJA	74
DZIECKO I JEGO PRAWA	81
EKSTRADYCJA	95
EUROPEJSKA KARTA SPOŁECZNA.	98
EUROPEJSKA KOMISJA PRZECIWKO RASIZMOWI I NIETOLERANCJI	105
EUROPEJSKA KONWENCJA BIOETYCZNA	107
EUROPEJSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA.	113
EUROPEJSKI KOMITET DO SPRAW ZAPOBIEGANIA TORTUROM.	118
EUROPEJSKI KOMITET PRAW SPOŁECZNYCH.	121
EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA.	124
EUTANAZJA	133
GENOM LUDZKI	139
GODNOŚĆ CZŁOWIEKA	144

SPIS TREŚCI

HANDEL LUDŹMI	148
INTERWENCJA HUMANITARNA	153
JURYSDYKCJA PAŃSTWA	166
KARA ŚMIERCI	173
KARTA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH	178
KARTA PRAW PODSTAWOWYCH UE	184
KLAUZULA LIMITACYNA	189
KLONOWANIE CZŁOWIEKA	196
KOMISARZ PRAW CZŁOWIEKA RADY EUROPY	201
KOMITETY TRAKTATOWE ONZ	204
KOŚCIÓŁ KATOLICKI A PRAWA CZŁOWIEKA	209
LUDOBÓJSTWO	219
MIĘDZYMERYKAŃSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA	226
MIĘDZYNARODOWA ORGANIZACJA PRACY	230
MIĘDZYNARODOWE PRAWO HUMANITARNE	233
MIĘDZYNARODOWY KOMITET CZERWONEGO KRZYŻA	238
MIĘDZYNARODOWY TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI	241
MNIEJSZOŚCI I ICH PRAWA	246
NADUŻYCIE PRAW CZŁOWIEKA	258
NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ A PRAWA CZŁOWIEKA	260
NIEWOLNICTWO	266
NORMATYWNE ŹRÓDŁA PRAW CZŁOWIEKA	269
NULLUM CRIMEN SINE LEGE	280
ODPOWIEDZIALNOŚĆ PAŃSTWA	284
ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA OCHRONĘ	292
OFIARA NARUSZENIA PRAW CZŁOWIEKA	298
OMBUDSMAN	304
OPIEKA DYPLMATYCZNA	310
ORGANIZACJA BEZPIECZEŃSTWA I WSPÓŁPRACY W EUROPIE	315
ORGANIZACJE MIĘDZYNARODOWE	320
ORGANIZACJE POZARZĄDOWE	326
PAKTY PRAW CZŁOWIEKA	327
POWSZECHNA DEKLARACJA PRAW CZŁOWIEKA	331

POZBAWIENIE WOLNOŚCI	337
PRACA PRZYMUSOWA	341
PRAWA CZŁOWIEKA	345
PRAWA KULTURALNE	353
PRAWA PODSTAWOWE	355
PRAWO DO DOBREJ ADMINISTRACJI	362
PRAWO DO NAUKI	368
PRAWO DO OCHRONY WŁASNOŚCI	371
PRAWO DO PRACY	375
PRAWO DO ROZWOJU	379
PRAWO DO SKUTECZNEGO ŚRODKA ODWOŁAWCZEGO	381
PRAWO DO UDZIAŁU W WYBORACH	385
PRAWO DO ZDROWIA	390
PRAWO DO ŻYCIA	396
RADA BEZPIECZEŃSTWA ONZ	403
RADA EUROPY	407
RADA PRAW CZŁOWIEKA ONZ	412
RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA A PRAWA CZŁOWIEKA	418
RZĄDY PRAWA	422
RZETELNY PROCES SĄDOWY	427
SAMOSTANOWIENIE (ZASADA SAMOSTANOWIENIA NARODÓW)	441
SĄDY MIĘDZYKRAJOWE	450
SKARGA INDYWIDUALNA	459
SKARGA MIĘDZYPAŃSTWOWA	466
SPECJALNI SPRAWOZDAWCY ONZ	472
TERRORYZM A PRAWA CZŁOWIEKA	474
TORTURY	481
UCHODŹCA	489
UNIWERSALIZM PRAW CZŁOWIEKA	494
UNIWERSALNA JURYSDYKCJA	499
WŁADZA	504
WOLNOŚĆ EKSPRESJI	508
WOLNOŚĆ RELIGII I PRZEKONAŃ	515
WOLNOŚĆ ZRZESZANIA SIĘ I ZGROMADZEŃ	522

SPIS TREŚCI

WYSOKI KOMISARZ NARODÓW ZJEDNOCZONYCH DO SPRAW PRAW CZŁOWIEKA	528
ZBRODNIE PRZECIWKO LUDZKOŚCI.....	531
ZBRODNIE PRZECIWKO POKOJOWI.....	539
ZBRODNIE WOJENNE	545
ZGROMADZENIE OGÓLNE ONZ	552
ZOBOWIĄZANIA POZYTYWNE	555
ŻYCIE PRYWATNE I RODZINNE (POSZANOWANIE) .	560
INDEKS	567

SŁOWO WSTĘPNE

Niniejsza publikacja ma na celu przybliżenie Czytelnikowi najważniejszych pojęć i instytucji dotyczących międzynarodowej ochrony praw człowieka. Intencją autorów i redaktorów było sformułowanie przystępnych i aktualnych definicji lub objaśnień. Leksykon jest przeznaczony przede wszystkim dla studentów poznających krajowe i międzynarodowe aspekty ochrony praw człowieka na studiach prawniczych, administracyjnych, europeistycznych, a także na stosunkach międzynarodowych i politologii. Publikacja może posłużyć także uczniom szkół średnich oraz wszystkim Czytelnikom korzystającym z niej dla celów dydaktycznych, naukowych bądź zawodowych.

Podstawowym założeniem przy układaniu treści haseł była ich zwięzłość i zrozumiałość dla Czytelnika niezajmującego się na co dzień omawianą problematyką. Zawartość Leksykonu jest oparta na odpowiedniej podbudowie źródłowej i bibliograficznej. Każde hasło zawiera wskazanie literatury sugerowanej osobom poszukującym pogłębionej wiedzy na dany temat. Postanowiliśmy zaproponować Czytelnikowi zarówno literaturę polską, jak i obcojęzyczną, sto-

sownie do źródeł wykorzystywanych przez autorów. W niektórych przypadkach zamieściliśmy adresy stron internetowych związane z danym hasłem.

Autorzy i redaktorzy dołożyli starań, aby opracowania haseł eksponowały w wyczerpujący sposób sedno danego terminu, kształt instytucji czy treść dokumentu międzynarodowego. Pragniemy natomiast podkreślić, że Leksykonu nie należy traktować jako pełnej „encyklopedii praw człowieka”. Próba całościowego ujęcia tej problematyki wymagałaby z pewnością znacznie większej liczby haseł oraz innej formuły wydawniczej. Leksykon nie ma także na celu zastępowanie podręczników do nauki praw człowieka oraz zbiorów dokumentów międzynarodowych. Wyrażamy jednak przekonanie, że może stanowić cenną pomoc w studiowaniu tego przedmiotu, przygotowaniach do egzaminów, pisaniu prac magisterskich, dyplomowych, czy też w pogłębianiu wiedzy niezależnie od wymagań programu studiów.

Zespół autorski, z którym mieliśmy przyjemność współpracować, składał się z pracowników naukowych i doktorantów Uniwersytetu Gdańskiego, Politechniki Gdańskiej, Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Wśród autorów haseł są osoby zajmujące się międzynarodową ochroną praw człowieka zarówno w teorii, jak i w praktyce. W skład zespołu weszli ponadto specjaliści prawa międzynarodowego publicznego oraz teoretycy i filozofowie prawa. Każdy z autorów przyjął odpowiedzialność za sposób ujęcia danego problemu, natomiast wybór haseł oraz utrzymanie spistości publikacji należało do niżej podpisanych.

dr Michał Balcerzak

dr Sebastian Sykuna

Toruń-Gdańsk, listopad 2009 r.

WYKAZ SKRÓTÓW

- AKPC Amerykańska konwencja praw człowieka
AKPCiL Afrykańska karta praw człowieka i ludów
ATSiPC Afrykański Trybunał Sprawiedliwości i Praw
Człowieka
CPT Europejski Komitet do spraw Zapobiegania
Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu
Traktowaniu lub Karaniu
EKB Europejska konwencja o ochronie praw człowieka
i godności istoty ludzkiej w kontekście zastosowa-
nia biologii i medycyny: Europejska konwencja
o prawach człowieka i biomedycynie z 4.4.1997 r.
EKomPC Europejska Komisja Praw Człowieka
EKPC Konwencja o ochronie praw człowieka i podsta-
wowych wolności z 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r.
Nr 61, poz. 284 ze zm.)
EKS Europejska karta społeczna z 18.10.1961 r. (Dz.U.
z 1999 r. Nr 8, poz. 67)
ETPC Europejski Trybunał Praw Człowieka
ETS European Treaties Series, seria traktatów Rady
Europy
Gd.SP. Gdańskie Studia Prawnicze
KG Konwencja Genewska
KGSiK Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kul-
turalnych
KPC Komitet Praw Człowieka
KPD Konwencja o prawach dziecka z 20.11.1989 r.
(Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.)
MKCK Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża
MKomPC Międzyamerykańska Komisja Praw Człowieka
MOP Międzynarodowa Organizacja Pracy

WYKAZ SKRÓTÓW

MPPGSiK	Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych z 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169)
MPPOiP	Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
OBWE	Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
OPA	Organizacja Państw Afrykańskich
Pal.	Palestra
PDPC	Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10.12.1948 r.
PiP	Państwo i Prawo
RE	Rada Europy
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
R.Pr	Radca Prawny
TFUE	Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana po wejściu w życie Traktatu lizbońskiego z 13.12.2007) (Dz.U. UE C 115/2008)
TUE	Traktat o Unii Europejskiej z 7.2.1992 r. (Dz.Ur. UE C 115/2008)
TWE	Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z 25.3.1957 r. (Dz.Ur. UE C 321E/2006, s. 1)
UA	Unia Afrykańska
WHO	Światowa Organizacja Zdrowia

AFRYKAŃSKA KARTA PRAW CZŁOWIEKA I LUDÓW

Traktat międzynarodowy otwarty do podpisu 27.6.1981 r. w Nairobi (Kenia), w mocy od 21.10.1986 r., stanowiący podstawę normatywną afrykańskiego systemu ochrony praw człowieka w ramach Unii Afrykańskiej (do 2002 r. – Organizacji Jedności Afrykańskiej) (*United Nations Treaty Series*, t. 1520, s. 217). Stronami Afrykańskiej karty praw człowieka i ludów (AKPCiL) są obecnie 53 państwa. Charakterystyczną cechą tego traktatu jest to, że poza katalogiem praw człowieka zawiera on także katalog jego obowiązków, a ponadto – wyraża prawa ludów (ang. *peoples*), a więc zbiorowo realizowane uprawnienia wspólnot wyodrębnionych według kryterium wspólnego pochodzenia, tradycji, języka *etc.* Sama AKPCiL nie zawiera definicji „ludu”.

Preambuła do Afrykańskiej karty praw człowieka i ludów nawiązuje do → **Karty Narodów Zjednoczonych** oraz → **Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka**, a także „tradycji historycznej i wartości cywilizacji afrykańskiej, które powinny inspirować i kształtować koncepcję praw człowieka i ludów”. W preambule do

AKPCiL zawarto także elementy *stricte* polityczne, podkreślając „obowiązek osiągnięcia całkowitego wyzwolenia Afryki, której ludy ciągle walczą o swoją → **godność** i prawdziwą niepodległość” oraz zobowiązanie do wyeliminowania „kolonializmu, neokolonializmu, → **apartheidu**, syjonizmu, a także agresywnych zagranicznych baz wojskowych oraz wszelkich form dyskryminacji”.

Afrykańska karta praw człowieka i ludów składa się z trzech części podzielonych na rozdziały. Część I obejmuje „Prawa i obowiązki” zarówno w odniesieniu do jednostek, jak i ludów. Katalog praw osobistych i politycznych (art. 2–13) co do zasady odzwierciedla standardy zawarte w Międzynarodowym pakcie praw obywatelskich i politycznych (→ **Pakty praw człowieka**), aczkolwiek Karta afrykańska zawiera pewne luki, w tym m.in. brak jakichkolwiek postanowień odnośnie do stosowania → **kary śmierci**, brak wyraźnego zakazu → **pracy przymusowej** lub obowiązkowej czy → **prawa do udziału w wyborach**. Częściowo luki te mogą być rekompensowane rozszerzającą interpretacją innych postanowień Karty. Artykuły 15–18 AKPCiL zawierają prawa społeczne, gospodarcze i kulturalne.

Na uwagę zasługują wymienione w art. 27–29 AKPCiL obowiązki człowieka, gdyż problematyka ta jest z reguły nieobecna w traktatach z tej dziedziny. Tymczasem art. 27 ust. 1 AKPCiL stanowi, że: „Każda osoba ma obowiązki wobec swojej rodziny i społeczeństwa, państwa i innych prawnie uznanych społeczności oraz wobec społeczności międzynarodowej”. Z kolei w art. 28 stwierdza się: „Każda osoba ma obowiązek poszanowania i postrzegania innych osób bez → **dyskryminacji** oraz utrzymywania stosunków mających na celu popieranie, zabezpieczenie i umacnianie wzajemnego szacunku i tolerancji”. Pozostałe obowiązki jednostki wyraża art. 29 AKPCiL. Należą do nich m.in.: ochrona rodziny, szacunek dla

rodziców, utrzymywanie solidarności społecznej i narodowej, lojalność wobec państwa, płacenie podatków nałożonych przez prawo w interesie społeczeństwa, utrzymywanie „pozytywnych afrykańskich wartości kulturalnych” w stosunkach z innymi członkami społeczeństwa. Powyższe normy nie tworzą oczywiście zobowiązań po stronie państw-stron Afrykańskiej karty praw człowieka i ludów; należy je raczej uznać za normy programowe i postulatywne, które podkreślają korelację uprawnień jednostki z obowiązkami wobec wspólnoty.

W art. 19–24 AKPCiL wyrażono prawa ludów, w tym przede wszystkim zasadę równości i zakaz dominacji jednego ludu nad drugim (art. 19). Ponadto ludy mają prawo do istnienia oraz „niekwestionowane i niezbywalne prawo do → **samostanowienia**”, a także prawo do swobodnego określania statusu politycznego. Ludom kolonialnym przyznano „prawo wyzwolenia się z więzów dominacji poprzez użycie wszelkich środków uznanych przez społeczność międzynarodową” oraz prawo do wsparcia państw-stron AKPCiL w walce wyzwoleniczej przeciwko obcej dominacji (art. 20). Wśród innych praw ludów wyrażonych w Karcie afrykańskiej należy wspomnieć o prawie do swobodnego dysponowania zasobami naturalnymi (art. 21), → **prawo do rozwoju** społecznego, gospodarczego i kulturalnego (art. 22), prawo do pokoju i bezpieczeństwa (art. 23) oraz prawo do „ogólnie zadowalającego środowiska naturalnego” (art. 24).

Prawa ludów wyrażone w art. 21–24 AKPCiL kojarzone są w doktrynie z tzw. prawami trzeciej generacji, zwanymi także „prawami solidarności”. W istocie „prawa ludów” stanowią odrębną kategorię pojęciową i normatywną; w piśmiennictwie spotyka się zarówno stanowiska afirmujące istnienie tych praw, jak i kwestionujące zasadność ich wyodrębnienia i sprowadzające ich treść do deklaracji politycznych, postulatów

czy życzeń (zob. analizę C. Mik, Zbiorowe prawa... oraz K. Drzewicki, Prawo do rozwoju...).

Część druga AKPCiL (art. 30–63) zatytułowana jest „Środki zabezpieczające”. Na mocy art. 30 AKPCiL utworzono Afrykańską Komisję Praw Człowieka i Ludów. Komisja funkcjonuje od 1987 r., a w jej skład wchodzi jedenastu członków „wybranych spośród osobowości afrykańskich o najwyższej reputacji, znanych ze swojej wysokiej moralności, prawości, bezstronności oraz kompetencji w dziedzinie praw człowieka i ludów”. Poza funkcjami w zakresie ogólnej ochrony i promocji praw człowieka na kontynencie afrykańskim, a także kompetencji do interpretowania AKPCiL na wniosek państw-stron, instytucji Unii Afrykańskiej (UA) lub organizacji uznanych przez UA, Komisja może rozpatrywać → **skargi międzypaństwowe** i zawiadomienia indywidualne.

Uprawnienie Komisji do przyjmowania i rozpatrywania zawiadomień (skarg) jest ukształtowane dość charakterystycznie, bowiem Komisja decyduje zwykłą większością głosów o tym, jakimi sprawami będzie się zajmować, co stwarza pewne ryzyko arbitralności. Afrykańska karta praw człowieka i ludów nie wskazuje, kto jest uprawniony do złożenia skargi indywidualnej, ale można przyjąć, że *locus standi* posiadają osoby fizyczne, grupy osób oraz organizacje pozarządowe (V.O. Nmeihelle, *The African...*). Postępowanie przed Komisją obejmuje badanie dopuszczalności oraz zarzutów zawartych w skardze, a kończy się wydaniem decyzji, która w przypadku uznania zawiadomienia za dopuszczalne zawiera „opinię” w zakresie naruszenia lub braku naruszenia gwarancji zawartych w Afrykańskiej karcie praw człowieka i ludów.

Mechanizm rozpatrywania zawiadomień indywidualnych jest krytykowany w doktrynie jako mało efektywny (C. Flinterman, C. Henderson, *The African Charter...*). Decyzje Komisji są przekazywane do

Zgromadzenia UA, którego wpływ na państwa członkowskie pozostaje umiarkowany. Problemem jest także permanentny brak środków osobowych i finansowych na działalność Komisji oraz zajmowanie przez niektórych z jej członków stanowisk w swoich rządach (A.P. van der Mei, *The New African...*). Z powyższych względów do Komisji trafiło przez ponad dwadzieścia lat działalności niewiele skarg (około trzystu), z czego połowa została uznana za niedopuszczalną lub nie została podjęta do rozpatrzenia w związku z możliwością wyboru spraw do rozpoznania. Czynnikiem poważnie wpływającym na treść i jakość decyzji Komisji jest fakt, że informacje o rozpatrywaniu zawiadomienia indywidualnego są dostępne w domenie publicznej dopiero po zatwierdzeniu takiej informacji przez Zgromadzenie UA (C.A. Odinkalu, C. Christensen, *The African Commission...*).

W 2004 r. wszedł w życie Protokół dodatkowy do Afrykańskiej karty praw człowieka i ludów z 1998 r. w sprawie utworzenia Afrykańskiego Trybunału Praw Człowieka i Ludów. Trybunał ten został wprawdzie formalnie ukonstytuowany, jednak z powodu organizacyjnych i finansowych trudności Unii Afrykańskiej nie podjął swoich funkcji. Zostanie on zniesiony wraz z wejściem w życie Protokołu z 1.7.2008 r. w sprawie ustanowienia → **Afrykańskiego Trybunału Sprawiedliwości i Praw Człowieka**. Postanowienia dotyczące „nowego” Trybunału zostały w dużym stopniu przeniesione z Protokołu dodatkowego do AKPCiL z 1998 r.

Normy dotyczące ochrony praw człowieka w systemie Unii Afrykańskiej zawarte są także w Protokole do AKPCiL w sprawie praw kobiet w Afryce z 2003 r., a także Karcie w sprawie praw i dobra dziecka z 1990 r.

Abstrahując od podstaw normatywnych afrykańskiego systemu ochrony praw człowieka, podstawowo-

wym problemem jego funkcjonowania jest skuteczna implementacja zobowiązań państw, na którą – poza czynnikami finansowymi – duży wpływ ma kwestia stabilizacji politycznej.

Literatura:

- K. Drzewicki*, Prawo do rozwoju, Gdańsk 1988;
M. Evans, R. Muray (red.), *The African Charter on Human and Peoples' Rights : the System in Practice, 1986–2006*, Cambridge 2008;
C. Flinterman, C. Henderson, *The African Charter on Human and Peoples' Rights*, [w:] *R. Hanski, M. Suksi* (red.), *Introduction to the International Protection of Human Rights. A Textbook*, Turku/Åbo 2004, s. 387–396;
A.P. van der Mei, *The New African Court on Human and Peoples' Rights: Towards and Effective Human Rights Protection in Africa?*, *Leiden Journal of International Law* 2005, Nr 18;
C. Mik, *Zbiorowe prawa człowieka*, Toruń 1991;
V.O. Nmehielle, *The African Human Rights System. Its Laws, Practice, and Institutions*, The Hague–London–New York 2001;
C.A. Odinkalu, C. Christensen, *The African Commission on Human and Peoples' Rights: The Development of its Non-State Communication Procedures*, *Human Rights Quarterly* 1998, Nr 20.

[M.B.]

AFRYKAŃSKI TRYBUNAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI I PRAW CZŁOWIEKA

Regionalny → **sąd międzynarodowy** oraz główny organ sądowy Unii Afrykańskiej powołany na mocy Protokołu w sprawie ustanowienia Afrykańskiego Trybunału Sprawiedliwości i Praw Człowieka, przyjętego 1.7.2008 r. przez państwa Unii Afrykańskiej na szczycie w Sharm El Sheikh. Protokół ten – po ratyfikacji przez 15 państw członkowskich UA – zastąpi dwa traktaty ustanawiające osobne sądy międzynarodowe: Afrykański Trybunał Sprawiedliwości Unii Afrykańskiej (Protokół z 2003 r.) oraz Afrykański Trybunał Praw Człowieka i Ludów (Protokół z 2004 r.).

Powstanie ATSiPC stanowi próbę zwiększenia efektywności afrykańskiego systemu ochrony praw człowieka, który od lat boryka się z problemem skutecznej implementacji zobowiązań z dziedziny praw człowieka przez państwa tego kontynentu. Rozwój systemu afrykańskiego w płaszczyźnie instytucjonalnej oraz proceduralnej napotykał na przeszkody o charakterze zarówno politycznym, jak i ekonomicznym. Zcentralizowanie funkcji judykacyjnych może przynieść poprawę, aczkolwiek zależy to w dużej mierze od determinacji przywódców Unii Afrykańskiej oraz adekwatnych nakładów finansowych niezbędnych dla utrzymania ATSiPC.

W skład Trybunału wchodzić będzie 16 sędziów wybieranych przez Zgromadzenie Unii Afrykańskiej na 6-letnie kadencje z możliwością jednorazowej reelekcji. Nietypowe rozwiązanie w dziedzinie wyboru kandydatów ATSiPC polega na układaniu dwóch list kandydatów: posiadających „kompetencje i doświadczenie” w dziedzinie prawa międzynarodowego (lista A) oraz prawa praw człowieka (ang. *human rights law*) (lista B). Skład Trybunału powinien obejmować równą liczbę sędziów z obu list. Na czele ATSiPC stanie Prezes wybrany przez plenarny skład Trybunału.

Jurysdykcja ATSiPC obejmie wszystkie sprawy i spory prawne przedłożone zgodnie z postanowieniami Statutu, stanowiącego załącznik do Protokołu powołującego ten Trybunał. Niezależnie od kwestii związanych z funkcjonowaniem Unii Afrykańskiej ATSiPC posiada m.in. kompetencję do rozpoznawania spraw dotyczących interpretacji i stosowania najważniejszych dokumentów konstytuujących afrykański system ochrony praw człowieka, w tym: → **Afrykańskiej karty praw człowieka i ludów** (AKPCiL) z 1981 r., Karty w sprawie praw i dobra dziecka z 1990 r. oraz Protokołu do AKPCiL w sprawie praw kobiet w Afryce z 2003 r.